

Introïtustekst: Michael Ignatieff: Troost. Als licht in donkere tijden (blz. 21)

Troost is alleen mogelijk als hoop mogelijk is, en hoop is alleen mogelijk als het leven zin heeft voor ons. Als we ervan overtuigd zouden zijn dat het leven geen enkel nut heeft en slechts een onafgebroken aaneenschakeling van willekeurige gebeurtenissen is, eindigend met de dood, dan zou het logisch zijn dat we in het leven berusten, oppervlakkig plezier maken, vluchten, zelfmoord plegen, wat dan ook. Maar dat alles biedt geen troost. De hoop die ons troost kan bieden, kunnen we alleen vinden als we geloven dat ons bestaan zin heeft of dat we het door ons in te spannen zinvol kunnen maken. Dat geloof stelt ons in staat te leven in de verwachting van herstel en vernieuwing.

Lezing: uit de psalmen:

Psalm 123, een pelgrimslied (Herziene SV)

Ik sla mijn ogen op naar U, die in de hemel zit.

Zie, zoals de ogen van dienaren gericht zijn op de hand van hun heren en zoals de ogen van een dienaars gericht zijn op de hand van haar meesteres, zo zijn onze ogen gericht op de Eeuwige, onze God, totdat Hij ons genadig is.

Wees ons genadig, Eeuwige, wees ons genadig, want wij zijn meer dan verzadigd met verachting. Onze ziel is meer dan verzadigd van de spot van de zorgelozen, de verachting van de hoogmoedigen.

Psalm 124 (vertaling Marcus van Loopik)

Was het niet de Eeuwige die met ons is geweest – laat Israël toch zeggen - was het niet de Eeuwige, die met ons is geweest, toen mensen tegen ons opstonden, dan hadden zij ons levend verslonden, zo hevig was hun toorn tegen ons ontbrand. Dan zouden de wateren ons hebben overspoeld, dan was een woeste beek over ons heen gekomen. Dan waren de ziedende wateren over ons heen gegaan.

Gezegend is de Eeuwige, die ons niet prijs heeft gegeven tot prooi aan hun tanden.

Onze ziel is als een vogel ontsnapt aan de strik van de stropers, de strik is gebroken en wij zijn ontsnapt.

Onze hulp is in naam van de Eeuwige, maker van hemel en aarde.

Overweging

Volgens Ignatieff is troost alleen mogelijk als hoop mogelijk is, en dat kan alleen als ons leven zin heeft. Zin zoeken of geven aan het bestaan, biedt uitzicht, biedt troost.

Troost is daarom onvermijdelijk een religieus idee. Ignatieff is niet religieus, maar werd geraakt door de taal van de psalmen, tijdens een korenfestival in Utrecht, daarom begint zijn boek met teksten uit het bijbelboek Job en uit de psalmen. Veel psalmen beschrijven de duisternis waarin we leven, gevolgd door een omslag naar een andere stemming, zoals in de psalmen die we lezen. Psalm 123 is een wanhoopskreet, duisternis overdekt het bestaan, het is een roep tot de Eeuwige om genade. Want onze ziel is meer dan verzadigd van de spot van de zorgelozen, de verachting van de hoogmoedigen. Na deze wanhoopskreet volgt psalm 124, met de omslag naar troost: de Eeuwige heeft ons gered, zonder hem waren we ten onder gegaan.

Dat donkere, de benauwdheid, het geen kant meer op kunnen, wordt in deze psalm beschreven in drie beelden.

Het eerste beeld is van mensen die tegen anderen opstaan en geweld gebruiken. Zoals we nu zien in Oekraïne, Iran en Afghanistan. Of dichterbij huis, geweld in de vorm van bedreigingen tegen publieke figuren, waardoor mensen geen kant meer op kunnen.

Het tweede beeld is van wateren die mensen overspoelen en meesleuren, wat letterlijk doet denken aan orkanen en overstromingen, smeltende gletsjers en dijken die niet hoog genoeg zullen zijn. Maar ook figuurlijk kwam er afgelopen jaren een vloedgolf over ons heen, een wereldwijde pandemie, waardoor we geen kant meer op konden.

Het derde beeld is van een vogel verstrikt in de netten van stropers, je bent reddeloos verloren. Of toch niet: de vogel is ontsnapt, zegt de psalmist, er kan opgelucht adem worden gehaald, er is bevrijding.

De beelden sluiten aan bij de bijbelse ervaringen van het joodse volk, als slaven in Egypte, onderdrukking en geweld, de tocht door de rietzee met Mozes, en de ervaring van bevrijding daarna, de vogel is ontsnapt. Een troostrijk verhaal.

Wij kunnen wel wat troost gebruiken, in een tijd waarin de somberheid lijkt te overheersen, de dreiging van een atoomoorlog, een energiecrisis, het gevaar van een klimaat catastrofe, maar ook politieke ontwikkelingen waardoor de vrije wereld onder druk komt te staan.

Hoe kunnen wij ons bevrijden uit de strikken van de stropers? Dat hele gevoel van machteloosheid, over de toestand in de wereld, heeft zijn weerslag heeft op ons eigen privé leven, het raakt ons persoonlijk. Als je je rekeningen niet meer kunt betalen, als we ruimte zoeken voor vluchtelingen, als je merkt dat het klimaat verandert, of dat veel zekerheden wankel zijn geworden - het onheil kan ons ook zo maar persoonlijk treffen.

Deze roman is zo'n persoonlijk verhaal, waar gebeurd, dat begint met doffe ellende:

de wanhoop toen Raynor en Moth met al hun goede bedoelingen om iemand te helpen onverwacht zelf failliet worden verklaard en alles kwijt raken. Eenmaal dakloos worden ze door iedereen in de steek gelaten, ook mensen waarvan ze dachten dat het hun vrienden waren. Al die tegenslag leidt er toe dat ze uiteindelijk niemand meer vertrouwen. Ze gaan als dakloze zwervers gewoon maar lopen langs de zee, over het zogenaamde zoutpad. Ze moeten veel ontberen, zichzelf maar zien te redden, en worden met de nek aangekeken door voorbijgangers, die daklozen het liefst uit de weg gaan, zoals wij misschien ook wel eens doen. De spot van hoogmoedigen, de verachting van de rijken.

Wees ons genadig, vraagt de psalmist. Waar is de opening als alle deuren in het slot gevallen zijn?

Voor Raynor en Moth gaat de deur op een kier als ze bij iemand op het erf in een schuur mogen wonen, onder voorwaarde dat ze het gebouwtje opknappen. Daarna moeten ze er weer uit, maar die periode heeft hen energie gegeven. Het gaat beter met Moth en hij besluit te gaan studeren, zodat ze kunnen leven van zijn studiebeurs. Een bijzondere constructie, maar het werkt en zo eindigt het boek met perspectief: een huis en inkomsten. Later blijkt dit boek over hun ervaringen zo goed te verkopen, dat ze er van kunnen leven, er is al een tweede boek verschenen, en een

derde. Ze zijn ontsnapt aan de strikken van de stropers. Troost vonden ze in het op weg gaan, gewoon maar lopen en voortgaan, dag na dag. Als alles weg valt, val je terug op het meest basale dat er is: overleven. Maar het bracht hen uiteindelijk iets belangrijks, een citaat:

“Als wij dit niet hadden gedaan, zouden er altijd dingen zijn geweest die we niet hadden geweten, een deel van onszelf dat we niet hadden gevonden, een veerkracht waarvan we niet wisten dat we die bezaten. Dan waren we gaan zitten wachten op een sociale huurwoning, hadden we ons verstopt en het opgegeven, waren we bitter geworden en op straat terecht gekomen.”

In dit citaat bespeur ik een sprankje hoop en troost: de weg die ze samen gingen heeft ook iets opgeleverd, veerkracht, maar ook de ervaring dat ze er niet alleen voor staan. Er is iets, een of andere aanwezigheid waardoor je voelt dat je deel bent van een groter geheel.

Nog een citaat: *‘Ik kon de lucht, de aarde, het water voelen en blij zijn, zonder dat zich een afgrond van pijn opende bij de gedachte aan het verlies van onze plek daarbinnen. Ik was deel van het geheel. Ik kon in de wind staan en ik was de wind. De regen, de zee, het was allemaal ik en ik was niets. Mijn wezen was niet verloren. Het was doorschijnend, ongrijpbaar, maar aanwezig en werd sterker met elke landtong.’*

Mij doet dit denken aan de filosoof Spinoza: het goddelijke is te vinden in de natuur, God is geen macht buiten ons, maar aanwezig in de wereld om ons heen. Ook in onszelf. Raynor en Moth zijn gewoonweg maar op weg gegaan en onderweg op het spoor gekomen waar het in het leven eigenlijk om gaat. Ontsnapt aan hun belagers, heeft hun leven weer zin gekregen. Dat geeft hoop, en dan, zegt Ignatieff, is er ruimte voor troost.

In adventstijd kijken we uit naar het licht, het kerstfeest, een troostrijk verhaal: God laat ons niet los. Hij gaat met ons mee, ook als twijfel en donker ons achtervolgen en we het liefst weg zouden kruipen onder doornstruiken. De troost in de psalm en in het lied dat we straks zingen is dat de liefde zal keren, als een hand die ons omhoog trekt. Dat wij elkaar die troost mogen bieden, elkaar de hand mogen reiken, om samen verder te reizen, als reisgenoten, op weg naar het licht. Amen

Slottekst: Frida Vogels (*in De harde kern, boek 3*)

Het zachte en beetje grijze licht
dat er vanmorgen is, licht dat zegt
‘Ik kom om je te troosten’

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl